Od minulega četrtka v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani na ogled razstava

Maksim Gaspari. Ustvarjanje podobe naroda

Kdo med rojaki ne pozna prijaznih, nacionalno čutečih in mnogokrat kar ponarodelih podob slovenskega slikarja Maksima Gasparija? Mojster se je leta 1883 rodil v Begunjah nad Cerknico, in sicer domačinki Ivani Švigelj ter furlanskemu lesnemu trgovcu Giacomu Gaspariju, doma iz Castoie di Paularo. Že od malega je rad risal in primerno njegovemu talentu je – z nekaj sreče – potekalo tudi njegovo izobraževanje.

To je bil čas vzpona dunajske secesije, umetnostnega gibanja, katerega zagovorniki so odklanjali akademizem druge polovice 19. stoletja. Njeni predstavniki so bili odlični risarji, ki so stremeli po stilizaciji in se navduševali nad uporabo ornamenta. Vzdušje secesijskega gibanja je opazno prežemalo tudi vrsto likovno nadarjenih mladih Slovencev in Slovenk, ki so na Dunaju obiskovali različne umetnostne šole; med njimi so bili poleg Tomislavom Krizmanom, Mirkom Račkijem in Ivanom Meštrovićem – 9. maja 1903 ustanovili umetniški klub Vesna. V svoje ustanoviteljske dokumente so zapisali, da je njihova naloga zbiranje narodnega blaga v domačih krajih, upodabljanje domače motivike ter ohranjanje folklornih značilnosti. Bili so izvrstni risarji, nekateri tudi grafiki. Oblikovali so razglednice, plakate, reklame, uspešno so gojili knjižno ilustracijo, karikaturo je sprejela z odobravanjem. Zaradi gmotnih težav in prešibkega skupnega naboja so vesnani svoje združenje formalno razpustili. Pa vendar je ta čas na nekatere od njih vtisnil neizbrisen pečat. Med temi je bil nedvomno Maksim Gaspari, ki je vse svoje dolgo in umetniško plodovito življenje (u. 1980) ostajal zvest načelom, ki so si jih zadali vesnani. Uspešen je bil v tipizaciji podobe slovenskega načina življenja, ki je temeljila na slovenski etnološki dediščini. Svoje protagoniste je odel v pripadnostne kostume in jih postavil v tipično slovensko krajino; ustvarjal je podobe narodovih šeg, običajev in praznikov ter značilnih kmečkih opravil v posameznih letnih časih. Mojstrova roka je poskrbela, da niso zdrknili v pozabo niti posebneži niti mitološka bitja, ki so vznemirjala domišljijo naših prednikov. Posebno poglavje v Gasparijevem opusu pa predstavljajo tudi podobe, ki so krojile versko življenje slovenskega človeka – od kapelic, znamenj, bogkovih kotov, jaslic in Marijinih podob; zadnjim je pred drugo svetovno vojno namenil precej pozornosti, še posebej t. i. Slovenski Mariji. Zelo popularne so bile in so še danes tudi številne podobe na razglednicah, ki jih je mojster začel namensko ustvarjati že v dunajskih časih, to dejavnost pa je nadaljeval tudi po drugi svetovni vojni. Gaspari je avtor slovenske podobe iz Rusije uvoženega Dedka Mraza; dobremu možu, ki je za nekaj desetletij moral zamenjati podobo sv. Miklavža, je na glavo posadil polhovko, tipično toplo pokrivalo, sešito iz polšjih kožic, značilno za mojstrovo rodno Menišijo.

Vse to, pa tudi izbor mojstrskih dokumentarnih risb etnoloških muzejskih predmetov, ki so nastale v času Gasparijevega službovanja v Etnografskem muzeju (1928–1948), je do konca oktobra 2025 na ogled v razstavni hiši Slovenskega etnografskega muzeja (SEM, Metelkova 2, Ljubljana; https://www.etno-muzej.si/).

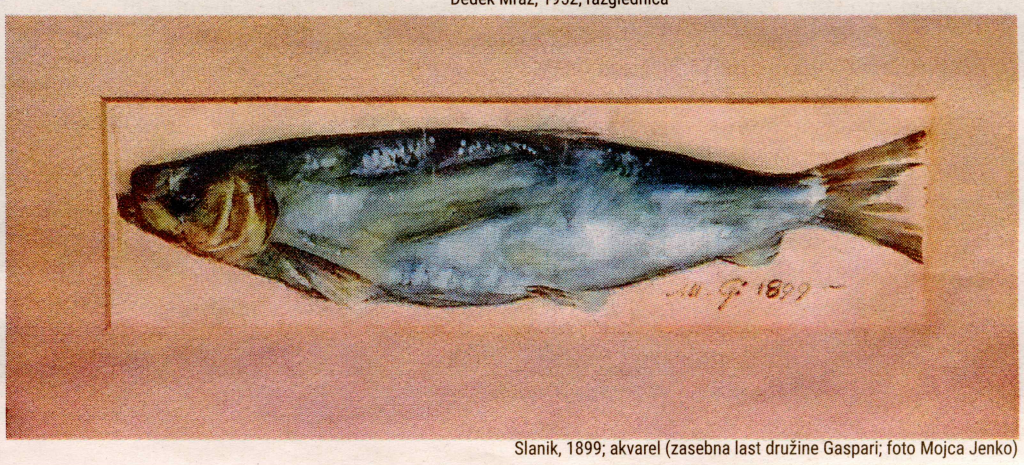
mag. Mojca Jenko

Ličkanje koruze, 1917; kombinirana tehnika (SEM, foto Blaž Verbič)

Dedek Mraz, 1952; razglednica

Slanik, 1899; akvarel (zasebna last družine Gaspari; foto Mojca Jenko)

Že kot otrok je s sorojenci izgubil mater in skrb zanj so prevzeli sorodniki. Fant je sprva obiskoval ljubljansko realko, ki jo je moral zaradi spremenjenih življenjskih okoliščin po dveh letnikih zapustiti. Skrbniki so mu namenili trgovski poklic in ga poslali v Kamnik v uk k Janezu Murniku. Tam je v izložbeno okno svojega gospodarja postavil reklamno podobo naslikanega slanika, kar je opazil znameniti kamniški meščan dr. Josip Nikolaj Sadnikar, po poklicu veterinarski inšpektor ter velik ljubitelj umetnosti in kulturne dediščine. Prepoznal je Maksimov talent, se zavzel zanj in postal njegov mecen. Najprej ga je poslal na Cesarsko-kraljevo umetnostno strokovno šolo v Ljubljano (1900–1902), nato pa na Dunaj z namenom, da se vpiše na Akademijo za upodabljajoče umetnosti. V prestolnici je fant sprva doživel neuspeh, saj ga na akademijo niso sprejeli. Na Sadnikarjevo prigovarjanje je tam ostal in obiskoval grafični zavod, kjer se je pripravljal na sprejemni izpit za naslednje akademsko leto. V drugem poizkusu je Gaspari uspel in pričel s študijem slikarstva.

Slovenska Marija, pred 2. sv. vojno; olje, platno (zasebna last; foto Blaž Verbič)

Maksima Gasparija še Hinko Smrekar, Franc Berneker, Saša Šantel, Gvidon Birolla, Svitoslav Peruzzi, Fran Tratnik, Ruža Sever, Zalka Novak, Minka Rakovec ... Ti mladi ambiciozneži so v cesarski prestolnici z nekaj hrvaškimi kolegi – Ivanom Kerdićem, in satiro. Mnoga njihova dela so popularna še danes. Vesnani pa niso dolgo vztrajali skupaj. Slovensko-hrvaški umetniški klub se je pod imenom Vesna predstavil le enkrat, in sicer v Beogradu na "1. jugoslovanski umetniški razstavi" leta 1904. Kritika jih